

УДК 378.015.62

Маковська О.А.

ТЕХНОЛОГІЯ ВНУТРІШНЬОГО МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті обґрунтовано технологічні основи внутрішнього моніторингу якості професійної освіти у діяльності менеджерів вищих навчальних закладів України; визначено поняття "моніторинг вищої професійної освіти" як технологію діяльності менеджерів ВНЗ, що має свої етапи, методи, засоби та критерії, є чіткою аморитмізованою сукупністю компонентів цієї діяльності – аналізу, оцінки й прогнозування головних освітніх процесів, збору й обробки інформації, підготовки управлінських рекомендацій щодо тенденцій розвитку ВНЗ.

Ключові слова: *якість освіти, моніторинг, технологія внутрішнього моніторингу, менеджмент, вищий навчальний заклад.*

Актуальність проблеми дослідження. У нинішніх непростих обставинах розвитку світових соціокультурних процесів Україна взяла на себе зобов'язання із приведення якості національної професійної освіти у відповідність до європейських стандартів. Головні європейські вимоги щодо внутрішнього забезпечення якості освіти у вищих навчальних закладах містяться у таких положеннях:

- менеджмент вищого навчального закладу має бути зорієнтованим на стратегію постійного підвищення якості освітніх послуг;
- процедури дослідження якості професійної освіти повинні мати офіційний статус і бути прозорими для всього загалу студентів і викладачів;
- оцінка досягнень студентів має передбачати системне застосування оприлюднених правил, критеріїв і процедур;
- процедури, правила і критерії мають відповідати обраній студентами кваліфікації і належному фаховому рівневі викладачів для ефективного здійснення ними професійних завдань;
- якісна й кількісна інформація про навчальні програми і рівні кваліфікації, що їх пропонує вищий навчальний заклад, має бути публічною і доступною.

Тому запровадження ефективної системи моніторингу якості освітніх послуг з урахуванням світового, європейського та національного досвіду – один із важливих кроків кожного ВНЗ на шляху забезпечення високої якості освіти в Україні в цілому та в окремих її регіонах зокрема. Для того, щоб організувати ефективну діяльність із задоволення освітніх потреб населення, менеджерам ВНЗ необхідно постійно й наполегливо відслідковувати динаміку якісних і кількісних показників фахової кваліфікованості, що відбивають як освітні потреби нинішніх і майбутніх студентів, так і ринку освітніх послуг (системи освіти загалом), і ринку праці (куди, зрештою, приходить споживач освітніх послуг). Система моніторингу (внутрішнього і зовнішнього) має бути високотехнологічною та містити комплекс процедур, що дозволяють виявити її ефективність у визначений часовий період. У цьому сенсі моніторинг суголосний концепції маркетингу освітніх послуг, є його необхідною умовою та невід'ємним компонентом, забезпечує, поряд із прогнозом, інформаційну стабільність менеджменту вищих навчальних закладів при виробленні рекомендацій і прийнятті управлінських рішень, сприяє підвищенню ступеня їхньої обґрунтованості. Таким шляхом відбувається формування орієнтації ВНЗ як суб'єктів освіти, визначення ними свого місця і місії на освітньому ринку держави й регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до проблематики освітнього моніторингу в світі спостережено з 30-х років ХХ століття. Проте, не зважаючи на багаторічну історію застосування моніторингу в педагогіці, у освіті України системне впровадження моніторингових досліджень розпочато порівняно не давно. Це призвело до відсутності спільного тлумачення поняття "моніторинг", що вчені пов'язують як із недостатнім усебічним вивченням зазначеного феномену, так і з непростим процесом становлення істотної освітньої парадигми, підґрунтя якого є істотні й динамічні зміни в суспільстві. Нині серед провідних українських науковців, котрі досліджують різнопланові аспекти моніторингу якості освіти, необхідно відзначити В. Вікторова, А. Денисенко, В. Зайчука, О. Коберника, О. Локшину, Т. Лукіну, О. Ляшенка, О. Матвієнко, Є. Хрикова, Г. Цехмістрову та ін. Значні успіхи в теоретичній розробці моніторингових технологій та їх практичному застосуванні в освітній діяльності вищих навчальних закладів мають зарубіжні вчені О. Белкін, В. Гончаренко, В. Горб, В. Жаворонков, В. Кальней, Л. Качалова, Н. Кулемін, О. Мітіна, Л. Назарова, А. Пульбере, С. Сіліна, Е. Радачинська, С. Фоменко, С. Шишов та ін. Учені й педагоги-практики (П. Анісімов, В. Зуєв, О. Майоров, Л. Шибаєва) розглядають моніторинг як засіб удосконалення системи інформаційного забезпечення управління

освітою; А. Галаган, В. Качерманьян, А. Савельєв, Л. Семушина – як шлях підвищення ефективності стратегічного планування розвитку вищої професійної освіти; А. Орлов трактує моніторинг у контексті підвищення якості управлінських рішень і при здійсненні педагогічних інновацій; В. Кальней, Н. Михайлова, Н. Селєзньова використовують моніторинг як засіб оцінки якості освіти; М. Гузаїров, І. Єлісеєв, А. Сапронов розглядають моніторинг як інформаційну основу в системі оцінювання й управління якістю освіти на регіональному рівні; І. Вавілова, Л. Виноградова, С. Горбатков, В. Лукманов, Т. Макарова, Е. Мухортова, Н. Нікітін, Г. Скок – на рівні вищого навчального закладу, окремого педагога чи студента.

Проте недостатньо розробленими є різнопланові аспекти забезпечення моніторингу якості освіти у вітчизняних ВНЗ, тому **метою цього дослідження** стало обґрунтування технологічних основ внутрішнього моніторингу якості професійної освіти в системі менеджменту вищих навчальних закладів України.

Виклад основного матеріалу. У всьому світі освіта розглядається як провідний фактор стабільного розвитку суспільства й особистості. Якість вищої професійної освіти відіграє ключову роль у створенні єдиного Європейського освітнього простору, тому нині вона є центральною в освітній політиці України. Ця якість визначається не лише обсягом знань, але й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку, при цьому проблема якості освітнього процесу розглядається з позицій загальнолюдської і соціальної цінності вищої освіти. Саме ці аспекти зумовлюють увагу до завдань управління якістю освіти у вищому навчальному закладі, а моніторинг дозволяє розглядати як складник управління якістю освіти і технологію діяльності менеджменту ВНЗ.

Моніторинг (від. лат. – "монітор") – той, що попереджає, спостерігає, вимірює. Термін "моніторинг" раніше був відомим у техніці, де він позначав постійне спостереження за певним процесом і виявлення його відповідності очікуваному результату. У педагогічну науку це поняття прийшло з екології й соціології. В останнє десятиріччя все частіше термін "моніторинг" застосовується в системі освіти. На думку вчених, у освітньому менеджменті моніторинг передбачає вироблення нових знань про стан системи, у якій відбуваються зміни, звідси, сутність моніторингу – у синхронності процесів спостереження, вимірювання й створення на цій основі нових знань про стан освітнього об'єкта з подальшим моделюванням, прогнозуванням та прийняттям відповідного управлінського рішення. Моніторинг визначають як засіб вироблення нової інформації, постійне відстеження процесу, базу для відпрацювання й коригування управлінських рішень [3; 4; 6]. Г. Зіняков наголошує, що педагогічний моніторинг – це синтез відбору, обробки, аналізу, збереження інформації про діяльність педагогічної системи в конкретному напрямі, який забезпечує неперервне тривале відстеження її стану, наступну корекцію навчально-виховного процесу та прогнозування розвитку освітньої системи. Виходячи з цього визначення, в технологічному сенсі моніторинг має виконувати інформаційну, діагностичну, коригуючу та управлінську функції [3].

Моніторинг в освіті нині розглядається як поєднання збору, збереження та розповсюдження інформації про освітню систему або окремі її компоненти; трактується дослідниками як система інформаційного забезпечення управління, котра дозволяє зробити висновок про стан об'єкта в будь-який момент і спрогнозувати його розвиток. Педагогічний моніторинг, на відміну від звичайного поняття про контроль, є формою організації, збору, збереження, обробки та розповсюдження інформації про педагогічні системи, що дає можливість неперервного стеження за їхнім станом і прогнозування їхнього розвитку [5].

Моніторинг якості освіти є зовнішнім (зорієтованим на соціальний простір ВНЗ і ринок освітніх послуг) і внутрішнім (спрямованим на дослідження і розвиток освітнього середовища навчального закладу). У багатьох країнах світу поширений так званий "внутрішній моніторинг якості". Це регулярне анкетування, що проводиться серед студентів, а також викладачів 2-3 рази на семестр або півріччя. Анкети складаються з питань, що охоплюють усі сторони життя навчального закладу: якості викладання кожного навчального предмета, підручників та інших навчальних матеріалів, об'єктивності оцінок, стану навчальних приміщень, роботи бібліотеки, майстерень, їдальні, книгарні, спортивних споруд тощо. Аналіз анкет дозволяє свідчити про ефективність кожного викладача, інших працівників і всіх служб та дозволяє своєчасно вживати відповідних заходів [1].

Зовнішній моніторинг якості освіти зорієтовує менеджмент освітніх структур на те, що визначити зміст і специфіку освіти має все суспільство, тобто, зміст освіти має бути певною суспільною угодою. До комісії з розробки та оцінювання змісту освіти повинні входити представники всіх сфер людської діяльності та суспільного життя: і директори заводів, і бізнесмени, і інженери, і лікарі, і художники, і будівельники та ін. Спільними зусиллями може бути визначено необхідний інваріант освіти та надання їй діяльній спрямованості. Сказане відноситься і до розробки та оцінки стандартів вищої професійної освіти. Необхідно залучати до цього процесу роботодавців (великого, середнього та малого бізнесу), спілок підприємців, професійних спілок, представників політичних партій, громадських організацій тощо [1].

У контексті зазначеного вище для освітніх установ необхідною є стандартизована технологія внутрішнього моніторингу, яка передбачатиме публічну звітність про різні аспекти їхньої діяльності та відображатиме:

- місію, цілі навчального закладу, у т. ч. по відношенню до якості та стандартів;
- структуру освітніх програм, їх зміст;

- основні напрями наукових досліджень, результати діяльності наукових шкіл;
- організацію системи якості навчання;
- склад студентів, їхню успішність, а також оцінку студентами навчальних програм;
- досягнення випускників, їхню успішність на ринку праці та / або в подальшому продовженні освіти;
- основні фінансові показники діяльності, рівень їх ресурсного забезпечення [1].

Засновуючись на сучасному європейському підході до якості вищої професійної освіти, українські вчені визначають показники:

1. Якість викладацького складу.
2. Стан матеріально-технічної бази навчального закладу.
3. Мотивація викладацького складу.
4. Якість навчальних програм.
5. Якість студентів.
6. Якість інфраструктури.
7. Якість знань.
8. Інноваційна активність керівництва.
9. Впровадження інновацій.
10. Затребуваність випускників.
11. Конкурентноспроможність випускників на ринку праці.
12. Досягнення випускників [1].

Зміст внутрішніх якісних і кількісних показників засвідчує, що в діяльності менеджерів ВНЗ доконче необхідною є технологія моніторингу, зорієнтована на сучасні інформаційні технології, використання досягнень теорії і практики менеджменту.

Думку про те, що освітній моніторинг – це технологія, яка складається з певних компонентів, підтримує О. Щербаков, який визначає, що сутність концепції моніторингу – в синхронності процесів спостереження, вимірювання, вироблення на цій основі нових знань про стан об'єкта з подальшим моделюванням, прогнозуванням та прийняттям відповідного правильного рішення. Тому освітній моніторинг функціонально пов'язаний з усіма етапами управління ВНЗ, утворює з ними замкнений цикл регулювання. "Виходом" моніторингових процедур є база показників нового, вищого рівня організації керованого об'єкта. Особливістю моніторингу є те, що у процесі його здійснення інформаційну систему менеджменту неможливо відділити від системи прийняття рішень [8].

На думку О. Щербакова, технологія моніторингу забезпечує:

- 1) управлінську діяльність керівника – загальне керівництво, самоконтроль, самоаналіз, самореалізацію;
- 2) управлінську діяльність групи менеджерів – керівництво та контроль за своїми функціональними обов'язками, самоконтроль, самоаналіз, самореалізацію;
- 3) громадсько-адміністративну управлінську діяльність (завідувачі кафедр, декани) – спільне керівництво і контроль за роботою предметних кафедр та факультетів;
- 4) особистісно-професійну діяльність (викладачі, обслуговуючий персонал) – спільну професійну, педагогічну роботу зі студентами;
- 5) особистісно орієнтовану спільну діяльність студентів і викладачів самореалізацію, самоконтроль, саморозвиток [8].

У цілому, на думку більшості дослідників, складники технології внутрішнього моніторингу ВНЗ можна представити у вигляді взаємозумовлених компонентів: джерел інформації; змісту інформації; засобів поширення інформації; засобів збереження інформації.

Об'єктами внутрішнього моніторингу ВНЗ можуть бути:

- динаміка індивідуальних досягнень студентів у (само) розвитку;
- рівень навчальних досягнень студентів;
- соціальні установки;
- зміст освіти;
- соціальні умови функціонування системи;
- рівень професійної компетентності педагогічних кадрів;
- характер інноваційної діяльності тощо [2;4;5].

Технологічні основи моніторингу якості професійної освіти у ВНЗ будуються на розумінні такої якості як єдності трьох її видів: якість реально одержаних результатів, функціонування освітнього процесу і створення для нього умов, високий рівень задоволення потреб і запитів держави, суспільства і людини. До групи критеріїв оцінки якості створених для навчально-виховного процесу умов, як нами зазначено вище, увійшли характеристики його програмно-методичного забезпечення, матеріально-технічної бази, можливостей розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища, професійної компетентності науково-педагогічних кадрів, їхньої готовності до інноваційної діяльності, соціальна захищеність, психологічний клімат у педагогічному колективі, психологічна атмосфера в студентських колективах, рівень відносин між викладачами і студентами, харчування, оздоровлення, медичне обслуговування тощо. За допомогою групи критеріїв, до яких увійшли показники якості навчальних планів, програм, змісту основної і додаткової освіти, організації і змісту позакласної виховної діяльності,

якості роботи з обдарованими і студентами, особами з особливими потребами оцінюється якість функціонування навчального процесу.

Таким чином, проведений нами аналіз підходів щодо визначення категорії "моніторинг вищої професійної освіти" дає змогу розглядати зазначений феномен як:

– систему, створену для безперервного інформаційного забезпечення оперативного і стратегічного управління освітнім процесом ВНЗ;

– процес, спрямований на визначення стану освітньої системи та її складників на різних рівнях управління для вироблення оптимальних рішень з метою досягнення заданих цілей розвитку ВНЗ;

– технологію внутрішнього моніторингу освітньої діяльності, що має свої етапи, методи, засоби та критерії, є чіткою, алгоритмізованою та взаємоузгодженою сукупністю компонентів діяльності менеджерів ВНЗ.

За своєю змістовою будовою технологія внутрішнього моніторингу ВНЗ поєднує три важливі управлінські компоненти: аналіз, оцінку й прогнозування головних освітніх процесів; сукупність прийомів відстеження цих процесів; збір і обробку інформації з метою підготовки рекомендацій щодо розвитку досліджуваних процесів і внесення необхідних коректив. Моніторинг ґрунтується на цих компонентах, але не заміняє жоден із них, оскільки не може бути ні контролем, ні експертизою, ні системою інформаційного забезпечення. Без узгодженого функціонування у вищому навчальному закладі всіх цих компонентів діяльності його менеджменту організація ефективного моніторингу неможлива.

Моніторинг в освіті – категорія педагогічна й управлінська, оскільки він не копіює загальні положення теорії інформації, а переводить їх на мову педагогіки, психології й управління. Соціальна сутність освітнього моніторингу визначається тим, що саме він є головним технологічним засобом контролю й обліку процесу передачі соціального досвіду (змісту освіти і компетентностей) майбутнім фахівцям.

Отже, під технологією внутрішнього моніторингу якості освіти у вищому навчальному закладі розуміємо цілісну взаємозумовлену інформаційну систему, створену менеджментом ВНЗ, яка постійно оновлюється і поповнюється на основі безперервного стеження за станом і динамікою розвитку основних складників якості освіти за сукупністю визначених критеріїв з метою вироблення управлінських рішень з коригування небажаних диспропорцій на основі аналізу зібраної інформації і прогнозування подальшого розвитку досліджуваних процесів.

Основними завданнями реалізації технології моніторингу якості освіти у ВНЗ є: 1) розробка комплексу критеріїв і показників, що забезпечують цілісне уявлення про стан освітнього процесу, про якісні й кількісні зміни в ньому; 2) систематизація інформації про стан і розвиток освітнього процесу у ВНЗ; 3) забезпечення регулярного й наочного представлення інформації про процеси, що відбуваються у виші; 4) інформаційне забезпечення аналізу й прогнозування стану й розвитку освітньо-виховного процесу, вироблення відповідних управлінських рішень [1].

Необхідно також зазначити, що одним із результатів застосування оптимальної технології моніторингу є попередження того чи іншого неблагополуччя, небезпеки для ефективного функціонування об'єкта, негараздів у організації освітньої діяльності. Причому, важливою є не просто констатація факту появи змін, які становлять небезпеку, а саме попередження про неї, перш ніж ситуація може стати незворотною. Тим самим створюється можливість запобігти або мінімізувати можливий деструктивний розвиток подій.

Завдяки виконанню своєї мети й завдань, технологія внутрішнього моніторингу якості освіти є універсальним за своїми дослідницькими і практичними можливостями механізмом впливу й корекції діяльності суб'єктів управління системою.

Висновки. Технологія внутрішнього моніторингу якості освіти у ВНЗ, розроблена з використанням методології та методики проблемного аналізу, може застосовуватися менеджментом закладу для виявлення якісних змін освітніх процесів, визначення того, що і як необхідно змінювати, оновлювати, модернізувати, якими шляхами розвивати керовану систему так, щоб вона відповідала кращим світовим стандартам якості професійної освіти. Отже, внутрішній моніторинг має істотне значення в підвищенні ефективності всієї системи управління якістю освіти. Перспективи дослідження вбачаємо в тому, що валідність результатів моніторингових технологій зумовлює широке використання, поряд із кількісними показниками, суб'єктивних експертних оцінок, які враховують більш глибоко суб'єктивні ставлення і настрої, психологічні, соціологічні, міжкультурні особливості діяльності конкретного вищого навчального закладу.

Використані джерела

1. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні / МБО "Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти"; [П.І. Бабин, Л.М. Гриневич, І.Л. Лікарчук та ін.]; за заг. ред. І. Л. Лікарчука. – К.: МБО "Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти"; Х.: Факт, 2011. – 96 с.
2. Єльнікова Г.В. Розвиток адаптивних засад в управлінні загальною середньою освітою / Г. Єльнікова // Імідж сучасного педагога. – 2006. – № 3-4. – С. 2-5.
3. Зіняков Г.А. Яким ми бачимо наш педагогічний моніторинг? / Г.А. Зіняков // Управління школою: наук. метод. журнал. – 2004. – №9. – С. 12-13.

4. Касьянова О. Розробка і використання педагогічного моніторингу у навчально-виховному процесі / О. Касьянова // Рідна школа. – 2000. – №4 – С. 36-38.
5. Мишанська Л.Л., Позднякова Л.В. Впровадження шкільного моніторингу / Л.Л. Мишанська., Л.В. Позднякова // Управління школою. – 2004. – №9. – С.14-21.
6. Подмазін С. Особистісно орієнтований моніторинг закладів освіти / С. Подмазін // Директор школи. – 2002. – №38 (вересень). – С. 8.
7. Строкова Т.А. Моніторинг якості образования / Т.А. Строкова // Педагогика. – 2013. – №7. – С. 61-66.
8. Щербаков О.Ф. Сутність освітнього моніторингу. Практичне використання моніторингових процедур у плануванні роботи навчально-виховного комплексу / О.Ф. Щербаков // Відкритий урок. – 2001. – №7-8. – С. 14-16.

Makovska O.

INTERNAL MONITORING TECHNOLOGY PROFESSIONAL QUALITY OF MANAGERS EDUCATION IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

The paper developed the technological base of the internal monitoring of the quality of vocational training in the activity of management of higher educational institutions of Ukraine; defined the concept of monitoring of higher education 'as a technology operations management university, which has its stages, methods, tools and criteria, it is a clear, common algorithmic components of this activity – analysis, evaluation and forecasting of the main educational processes; data collection and processing; preparation of recommendations on management trends of the university.

It was determined that the internal monitoring technology combines three components: analysis, evaluation and forecast of the main processes of education; techniques and procedures for tracking these processes; collection and processing of information for the preparation of recommendations to improve the system under investigation. Monitoring in education is a category teaching and management, it does not copy the general provisions of the theory of information, and translates them into the language of pedagogy, psychology and management. Determine the social nature of monitoring in education as the main technological means of control and accounting of social experience in the form of content knowledge and competencies of future professionals.

As the technology of the internal monitoring of the quality of education in higher education adopted constantly evolving information system established by its management, which is improved on the basis of continuous monitoring of the basic processes for the development of administrative decisions, surgical correction of imbalances and ways to predict the further development of the system.

Key words: *quality of education, monitoring, internal monitoring technology, management, institution of higher education.*

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015